

М.Г. Іванчук

АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ФАХІВЦЯ

Мета статті: розкрити основні інваріанти акмеологічного підходу до розвитку професіоналізму фахівця, становлення його професійної майстерності; обґрунтування умов мобілізації у людини праці установки на найвищі досягнення, на найбільш повну самореалізацію її як особистості.

Кінець ХХ століття ознаменувався підвищенням інтересу людства до проблеми гуманізації праці людини. Активізувався пошук таких форм організації діяльності, які б забезпечували не тільки підвищення продуктивності, але і розвиток самої людини у професійній діяльності. Стала актуальною вимога соціального і психологічного комфорту для людини праці, створення умов становлення професіоналізму і формування зрілої особистості фахівця.

У психології професіоналізм трактується як інтегральна психологічна характеристика людини, яка передбачає наявність високого рівня здійснення її професійної діяльності і зрілості її особистості.

Дослідження професіоналізму фахівця здійснюються з опорою на різні методологічні підходи, що представлені в науці про людину, зокрема: атомістичний підхід, системний, системно-структурний, механічний, антропоцентричний, суб'єктивний, нормативний та гуманістичний підходи.

До суб'єктно-особистісного і антропоцентрично-гуманістичного підходів у вивченні професіоналізму фахівця близьким є акмеологічний підхід.

Акмеологія вивчає умови і закономірності зростання людини до вершин професійної діяльності і своєї зрілості [2,3,4].

Вчені розглядають як „об'єктивні акме” – високі результати діяльності і прояв зрілості особистості, так і „суб'єктивні акме”, як рівні діяльності і особистості, усвідомлені людиною як свої найвищі досягнення.

Акмеологічний підхід до становлення фахівця має свою специфіку. Так, він передбачає виявлення умов мобілізації у людини праці установки на найвищі досягнення, на найбільш повну самореалізацію особистості даної людини. Значна увага надається усвідомленню людиною свого індивідуального профілю, обміркуванню індивідуальних стратегій і траєкторій руху до професіоналізму (акмеограм).

При оцінці фахівця акмеологічний підхід спрямований на те, щоб врахувати не лише зовнішні показники праці (успішність, результативність), не тільки внутрішні стани (мотивацію, власне працю, задоволеність) людини, але і наявність постійної специфічної мотивації до високопродуктивної діяльності, до поступового саморозвитку. Акмеологічний підхід передбачає вивчення і „психологічної ціни” високих досягнень, тобто забезпечення балансу між окремими сторонами розвитку.

Основним змістом акмеологічного підходу є виявлення акмеологічних умов і факторів розвитку фахівця та становлення професіоналізму.

Під акмеологічними умовами слід

розуміти ті обставини, від яких залежить досягнення високого професіоналізму діяльності і особистості. Акмеологічні умови – це задатки, загальні і спеціальні здібності, умови виховання в сім'ї та школі, культурні і наукові цінності, суспільна потреба у фахівцях високої майстерності.

Акмеологічні фактори – це основні рушійні сили, детермінанти професіоналізму. Акмеологічні фактори мають суб'єктивний характер. Це мотиви, інтереси, спрямованість активності, особистісні стандарти, ціннісні орієнтації та інші суб'єктивні причини, які сприяють професійному росту. Одночасно, акмеологічні фактори можуть мати і суб'єктивно-об'єктивний характер, наприклад, пов'язані з організацією професійного середовища, якістю управління.

Найбільш продуктивним при вивченні фахівця є поєднання, взаємозв'язок системного, генетичного, діяльнісного, суб'єктивно-особистісного, гуманістичного і акмеологічного підходів.

Процесуальний розвиток фахівця доцільно розглядати з позиції системи та зв'язку з підсистемами. Так, підсистема професійної діяльності характеризується гармонійним поєднанням високої професійної компетентності і професійних умінь і навиків на рівні професійної майстерності, а також акмеологічних інваріантів професіоналізму, які виступають в якості спеціальних базових умінь.

Основним когнітивним компонентом професіоналізму діяльності є професійна компетентність. Саме професійна компетентність дозволяє здійснити професіональну діяльність з високою

продуктивністю. В структурі професійної компетентності, якщо діяльність відноситься до типу „людина-людина”, „людина – група чи колектив чи соціальні групи” (за класифікацією Є.О. Клімова), особлива роль належить психологічній компетентності, що являє собою структуровану систему знань про людину як індивіда, індивідуальність, суб'єкта праці і особистості, яка залучена до індивідуальної чи спільної діяльності.

Психологічна компетентність, як зазначає Н.В.Кузьміна, складається із декількох взаємопов'язаних підсистем, а саме:

- соціально-перцептивна компетентність (основу складають знання оточуючих людей);
- соціально-психологічна (закономірності поведінки, і діяльності і відносин особистості, яка включена у професійну групу);
- аутопсихологічна (самопізнання, самооцінка, самоконтроль, уміння вправляти своїм станом і працездатністю, самоефективність);
- комунікативна (знання про різні методи спілкування);
- психолого-педагогічна (знання методів впливу).

Високий рівень психологічної компетентності забезпечує успішне засвоєння психологічних методів управління життєдіяльністю.

Розвиток професійної компетентності ефективно здійснюється в процесі професійної підготовки і перепідготовки. На професійну підготовку впливають соціально-психологічні фактори: соціальна спрямованість особистості, що проявляється в соціальному типі мислення, професійних ціннісних орієнтаціях, розумінні змісту професійної діяльності, соціально-психологічної компетентності,

комунікативна культура.

Значна роль у розвитку професійної компетентності належить і психолого-акмеологічним факторам: рівень розвитку професійних якостей; мотивація до саморозвитку, реалістичні уявлення про професійну кар'єру тощо. Професійне удосконалення зумовлює і необхідність його психолого-акмеологічного супроводу.

В якості загальних акмеологічних інваріантів професіоналізму у його структурі – професіоналізм діяльності – виступають уміння здійснювати прогнозування як основу планування і реалізації будь-якої діяльності, уміння приймати відповідальні і ефективні рішення, в тому числі і в нестандартних ситуаціях, здійснювати самоконтроль і саморегуляцію на високому рівні. Особливими акмеологічними інваріантами професіоналізму в педагогічній діяльності є уміння, що відображають специфіку професійної діяльності. Наприклад, уміння обґрунтовувати вибір змісту освітнього процесу, оптимальний вибір форм, методів та засобів діяльності, вміння встановлювати взаємозв'язки між компонентами і факторами виховання, приводити їх в дію, вміння активізувати особистість учня, забезпечувати розвиток його діяльності, перетворювати його на суб'єкт виховання, вміння встановлювати зв'язок з навколишнім середовищем.

Теоретична підготовка компетентності фахівця проявляється в наявності аналітичних, прогностичних, проєктивних, рефлексивних умінь педагогічного мислення. Отже, професійна компетентність - це єдність теоретичного і практичного аспектів готовності педагога до здійснення професійної діяльності. Її структура, може бути представлена і через

педагогічні уміння.

Важливою складовою професіоналізму фахівця є і підсистема професіоналізму його як особистості. Професіоналізм особистості залежить від рівня розвитку професійно важливих якостей суб'єкта праці, тобто таких якостей особистості, які впливають на результативність діяльності. Професійно важливими якостями є психічні властивості особистості (увага, пам'ять, уява, а також психологічні властивості: стійкість, терпеливість тощо), будь-яка якість як динамічна характеристика особистості в психологічному аспекті містить у собі потреби, мотиви, переконання, техніку діяльності, особистісні вольові властивості. Проблему професійних якостей педагога вищої школи розглядають вчені Є.О. Климов, Н.В. Кузьміна, В.О. Сластьонін та ін. За їх дослідженнями виокремлюють такі якості як: професійне мислення (критичність, динамічність, конструктивність), професійна спрямованість (професійна мотивація, адекватна самооцінка, цілеспрямованість, ідейна переконаність, гуманізація); експресивність (стабільність, оптимізм, витримка, оптимізм, самоконтроль); організаторські здібності (відповідальність, вимогливість, працездатність, ініціативність, наполегливість); комунікативність (контактність, емпатійність, тактовність, толерантність).

В акмеологічних дослідженнях особлива роль надається вольовим якостям особистості, які є необхідною умовою для досягнення поставлених цілей і є внутрішнім регулятором саморозвитку і самовдосконалення.

Розвиток сили волі, уміння здійснювати вольові зусилля є

основним завданням у прагненні особистістю набути майстерності своєї справи. Психологічні і акмеологічні дослідження свідчать, що розвиток професіоналізму особистості корелює з рефлексивною організацією діяльності і рефлексивною культурою суб'єкта праці. В останні роки простежується підвищена увага до проблеми рефлексії. Рефлексія розглядається як суттєва характеристика людської свідомості, як причина для розкриття змісту психологічних і соціальних феноменів. Рефлексивна організація і культура в загальному вигляді включають перцептивний, когнітивний, афективний, оціночний і регулятивний компоненти. Значення їх залежить від ситуаційно-діяльнісних аспектів. Однак провідним у педагогічній діяльності є перцептивний компонент. Акмеологічними детермінантами професіоналізму рефлексивного змісту є: розуміння об'єктивного змісту вимог до професіоналізму особистості і діяльності, перехід від індивідуального до суб'єктного характеру саморозвитку, трансформація індивідуально-змістового розуміння діяльності і ставлення до суспільно-культурного.

Розвиток рефлексивної культури

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодалев А.А. Вершина в развитии взрослого человека, характеристики и условия достижения. – М.: Фимента; Наука, 1998. – 168 с.
2. Бодалев А.А. Актуальные проблемы акмеологии // Вопросы акмеологии. – Вып. II. – Саратов, 1998.
3. Деркач А.А. Акмеологічні основи розвитку професіоналізму. –

приводить до активізації рефлексивно-інноваційного потенціалу, переосмислення досвіду, високого рівня готовності до професійної творчості, розширення актуального і потенційного полів рефлексії в професійній діяльності, що позитивно впливає на креативність діяльності, збільшує кількість творчих рішень, підвищує продуктивність.

Загальними акмеологічними інваріантами професіоналізму в підструктурі професіоналізму особистості є розвиток здатності до передбачення і прогнозування, до саморегуляції та прийняття рішень. Особливими акмеологічними інваріантами також можуть бути здібності та властивості особистості.

Професійна зрілість педагога як акмеологічний та соціальний педагогічний феномен виражається в єдності індивідуально-особистісного, процесуально-технологічного і самоактуалізаційного компонентів.

Таким чином акмеологічний підхід спрямований на вивчення досягнень, розвитку професійних сил, які трактуються як зрілість розвитку людини, її досконалість у різних аспектах самопрояву і функціонування.

М.: „МОДЕК”, 2004. – 749 с.

4. Кузьмина Н.В. Профессионализм педагогической деятельности / Н.В.Кузьмина, А.А.Реан. – СПб.; Рыбинск, 1993.

5. Климов Е.А. Психология профессионализма. – М.: Ин-т практической психологии; Воронеж: «МОДЭК», 1996. – 400 с.

Подано до редакції 22.01.07

РЕЗЮМЕ

В статье раскрывается сущность становлению профессионализма акмеологического подхода к специалисту. Анализируются условия

и благоприятные факторы для роста профессиональной деятельности и человека к вершинам своей зрелости.

SUMMARY

The article presents the essence of the acmeological approach to development of specialist's professionalism. It demonstrates some conditions and favourable factors for development of a person up to summits of professional activity and maturity.

